

LAKANIEMEN ALUEEN HISTORIAA

Kirjoittanut Seppo Kataja

1 Saarista kyläksi

Esihistorialliseen aikaan nykyiset kylät (Lakaniemi, Pokela, Pyhälahti ja Viitaniemi) olivat vähäisiä saaria lukuunottamatta kokonaan veden alla. Näin ollen kivikautisia asuinpaikkoja ei ole pystytty paikallistamaan. Monet irtolöydöt kuitenkin viittaavat siihen, että asuinpaikkoja on voinut olla lähellä nykyistä rantaa. Eräistä paikannimistä päätellen Pyhälähden-Pyhävuoren alueella on ollut lappalaisasutusta. Pyhävuorella on ollut myös lappalaisten ja pirkkalaisten uhripaikka.

Kansanperinteen mukaan kyröläisten ja lappalaisten kalavesiraja kulki 1400-luvulla Lappajärven Palvanniemestä Vimpelin Pyhälahteen.

Ensimmäisenä asutettiin Pokela (kylän ruotsinkielinen nimi oli Björknäs) 1560-1570-luvuilla. Kotkaniemeä raivasivat rannikoruotsalaiset, Pokelanniemeä Lappajärven Kärnänsaaresta muuttaneet savolaiset. Björknäs oli jonkin aikaan kaksikielinen kylä, mutta muuttui jo 1600-luvun alkupuolella selvästi suomenkieliseksi.

Lakaniemen (ruotsinkielinen nimi Flakanabba) savikot jäivät pitkään raivaamattia. Vasta 1600-luvun jälkipuolella alue alkoi kiinnostaa uudisasukkaita. Pyhälahti asutettiin vielä myöhemmin, vasta 1700-luvulla.

Kyläläiset saivat 1500-1600-luvuilla niukan toimeentulonsa pelloilta ja karjasta. Lisäsärvintä hankittiin järvestä ja metsältä. Kalaa käytettiin myös verojen maksamiseen ja turkiksia myytiin kuninkaan asiamiehille. Myös tervanpolttoa harjoitettiin. Perimätietojen mukaan venäläinen sotilasosasto vajosi heikkoihin jäihin isonvihan aikana 1714 Pokelan edustalla.

2 Torppia ja taloja

1700-luvun lopulla alkoi kyliin syntyä runsaasti uudistiloja, kun taloja jaettiin. Pokela jakautui viiteen osaan, Kotkaniemi (Lakanen) kolmeen osaan, samoin Pyhälahti. Alunperin torppana syntyneestä Viitaniemestä tuli 1830-luvulla harvinainen kruunun uudistila.

Kyläkunnan kehitys kulki vakaasti eteenpäin, vanhoja tiloja jaettiin ja uusia, itsenäisiä taloja syntyi. Suuriin nälkävuosiin 1860-luvulla tullessa taloja oli jo alun toistakymmentä. Lisäksi oli muutamia

torppia. Asukasluku lienee tuolloin ollut toisella sadalla. Kyläkunta selvisi nälkävuosista ja kadon vaikutuksista hyvän maaperän, maanviljelyksen kehittyneisyyden sekä ranta-asutuksen turvin.

Kun vanhat talot oli jaettu useisiin osiin, tuli viljelysmaasta puutetta. 1800-luvun loppupuolella alkoi vilkas raivauskausi. Lisämaata raivattiin Pokelan viereisiltä suoalueilta, Lakaniemen savikoilta ja kauempaakin. Kyläläiset raivasivat lisämaikseen laajat Heimosan ja Paaluoman viljelysalueet. Karjatalous nousi kukoistukseen ja kyläläiset perustivat 1894 Pokelan yhtiömeijerin. Meijerillä oli useita kuorinta-asemia naapurikylissä. Meijerin toiminta lakkasi vuonna 1915, kun kirkonkylään perustettiin meijeri.

Puukaupat alkoivat vilkastua viime vuosisadan loppupuolella. Metsänmyynti sekä hakkuu- ja uittotyöt toivat lisäansioita. Suurin osa puista kuljetettiin uittamalla Lappajärveä ja edelleen Ähtävänjokea pitkin rannikolle. Uiton tärkeitä lähtöpaikkoja olivat Pyhalahti ja Lakaniemen Pajukkoranta. Puiden vesillepanoon kelpasivat myös naiset ja lapset.

3 Kauppa, Osuuskassa ja pienviljelijäyhdistys

Kylän ensimmäinen kauppias oli Jaakko Pokela, joka harjoitti kotikauppaa jo varhain 1800-luvulla. Kauppatavaraa Pokela kävi hakemassa aina Pietarista saakka. 1900-luvulla kauppaa ovat pitäneet mm. Matti Liikala, Eemeli Kivisalo, Antti Lakanen ja Viljo Pippola Pokelassa ja Kauno Uusipakka, Urho Harju ja Kalervo Kataja Lakaniemessä. 1980-luvun alussa toimi vielä kolme kauppaliikettä, mutta viimeinenkin lopetti 1990-luvulle tultaessa. Postin toimipisteitä oli Pokelassa ja Lakaniemessä.

Matti Kataja ja Helge Rintaniemi rakensivat Vimpelin ensimmäisen sähkölaitoksen Pokelaan vuonna 1916. Sähköä saatiin imukaasumoottorilla toimivasta Lakasen myllystä ja sähköä jaettiin Pokelaan, Lypsinmaahan ja muutamiiin Vimpelin kirkonkylän taloihin. Sähköä tuotettiin vain pari vuotta, kunnes sähköä alettiin saada kirkonkylästä.

Keväällä 1923 kyläläiset perustivat Lakaniemen Osuuskassan. Kassalla oli toistasataa jäsentä ja kassan myöntämällä lainavaroilla pystyttiin rakentamaan monta maatalousrakennusta, ostamaan siemeniä, väkilannoitteita ja koneita raivaamaan lisämaata. Kassan toiminta-aikana kylän maatalous koneellistui nopeasti, mm. niittokoneet ja puimakoneet toivat suuren muutoksen työmenetelmiin.

Näinä vuosina kylässä virisi uutena tuotantosuuntana kanatalous. Kanaloita oli toistakymmentä ja kanalanomistajat perustivat Pokelan Munanmyyntiosuuskunnan. Lakaniemen Osuuskassan hallituksen puheenjohtajana toimi talollinen A.O. Lakanen ja kassanhoitajana opettaja Oskari Harju. Kassa lakkautettiin vuonna 1938.

Tämän päivän tilat ovat erikoistuneet joko maidontuotantoon tai perunanviljelyyn. Perunanviljely alkoi laajeta 1930-luvulla, jolloin Vimpeliin perustettiin tärkkelystehdas. Kyläkunnan rantapellot sopivatkin mainiosti perunanviljelyyn ja nykyisin kylässä viljellään varsin laajassa mitassa sekä ruoka- että teollisuusperunaa. 1960-70-luvuilla kanatalous eli uutta kukoistuskautta. Pokelassa toimi myös suuri teollisuussikala, Mäki- Sika.

Kyläkunnassa on ollut kaksi pienviljelijäyhdistystä, Pokelan-Lakaniemen Pienviljelijäyhdistys ja Pyhälahden Pienviljelijäyhdistys. Näiden yksityisten toiminta oli sotien jälkeisinä vuosikymmeninä varsin vilkasta. Yhdistykset järjestivät monipuolista kurssi- ja valistustoimintaa ja hankkivat yhteiskäyttöön erilaisia maatalouskoneita sekä vieläkin käytössä olevan pitokaluston. Lakaniemen-Pokelan Pienviljelijäyhdistys järjesti myös pienimuotoisen maatalousnäyttelyn Lakaniemen urheilukentällä.

4 Vimpelin sotakoulu

Vimpelissä toimi ajalla 28.12.1917-13.1.1918 Vimpelin Sotakoulu, jossa koulutettiin sotilasjohtajia maan suojeluskunnille. Koulun 1. komppania (suomenkielinen) sijoitettiin Pokelaan. Komppanian miesvahvuus oli noin 130. Miehet majoitettiin 20 eri taloon. Komppanian toimisto oli Rintaniemen talossa ja ruokala Kivipellossa. 1. komppanian päällikkönä toimi jääkäriluutnantti Aarne Sihvo. Sotakoulun oppitunnit pidettiin Lappajärven jäällä, pihamailla ja maanteilla. Sotakoulun kävi kolme oman kylän miestä: Helge Rintaniemi, Eeli Kivinen ja Viljo Lakanen. Avustavaan keittiöhenkilökuntaan kuului seitsemän Pokelan neitiä tai rouvaa.

Keskeiselle paikalle Pokelan urheilukentän laitaan on pystytetty sotakoulun muistomerkki. Muistomerkin pystytti sotakoulun työtä Haminassa jatkava Reserviupseerikoulu yhdessä Vimpelin reserviupseerikerhon kanssa.

Vuonna 1916 peräti viisi kyläkunnan miestä lähti jääkäriksi Saksaan. Vapaussotaan osallistui parisenkymmentä kylän miestä, josta kaksi kaatui. Lisäksi jääkäri Eeli Harju kaatui Aunuksen retkellä.

Vimpelin reserviläiset lähtivät sekä talvi- että jatkosotaan Pyhälahdesta. Kokoonumispaikkana oli Linnan talo. Vimpelin Sotaveteraanit ovat pystyttäneet Linnan pihamaalle sotaan lähdöstä kertovan muistomerkin. Talvi- jatko- ja Lapinsotiin osallistui hieman yli sata Pokelan, Lakaniemen, Pyhälahden ja Viitaniemen miestä, joista kolmetoista kaatui. Lotta-tehtävissä oli mukana alun toistakymmentä naista.

Pokelaan perustettiin vuonna 1901 yksityinen kansakoulu. Koulunpito alkoi Matti Katajan talossa, josta pari vuotta myöhemmin eräiden välivaiheiden jälkeen siirryttiin Lakaniemeen rakennettuun uuteen kouluun. Näissä tiloissa viivytettiin noin 90 vuotta, kunnes taas saatiin uusi koulu. Lakaniemen 3-opettajaisen ala-asteen uusi koulurakennus valmistui vuonna 1993. Koululla annetaan myös esiopetusta ja koulun yhteydessä toimii myös perhepäiväkoti.

5 Pesäpalloa ja kansanmusiikkia

Pokela sai nuorisoseuran vuonna 1922. Seura rakensi oman talon Pokelan Harjunmäelle, jossa toimittiin aktiivisesti aina 60-luvulle saakka. Seura tunnettiin parhaiten näytelmä- ja urheilutoiminnastaan. Sotien jälkeen, jolloin kaikinainen harrastustoiminta eli kukoistuskauttaan, seura rakensi tanssilavan ja urheilukentän Lakaniemeen. Tanssilava oli 50-60-lukujen taitteessa nuorten suuressa suosiossa ja urheilukentällä pelattiin jopa pesäpallon mestaruusotteluita.

Kyläkunta oli aina tunnettu urheilijoistaan. Vanhemman ajan urheilijoista pisimmälle pääsi korkeushyppääjä Nikolai Kangas, joka oli 20-luvulla lähellä maan kärkeä. Pokelassa syntynyt Heikki Pippola oli 60-luvulla moninkertainen Suomen mestari ja maaotteluedustaja 400 ja 800 metrin juoksumatkoilla. Pyhälahdessa syntynyt Aila Flyktman (o.s. Rintamäki) puolestaan oli 70- ja 80-luvuilla moninkertainen Suomen mestari naisten ampumahiihdossa. Markku Liikala voitti keihäänheiton nuorten SM-kultaa vuonna 1993.

Parhaiten kyläkunta tunnetaan pesäpalloilijoistaan. Kylästä on lähtenyt peräti kaksi maan parhaaksi nimettyä pesäpalloilijaa. Markus Lakaniemi nimettiin vuoden pesäpalloilijaksi 1962 ja Vesa Liikala

1994. Itä-Länsi -ottelujen edustuksiin ovat aikuisten sarjassa yltäneet mm. Kari Lakaniemi ja Elina Liikala. Pääsarjapelaajia ovat olleet myös Väinö Hautala, Matti Autio, Kalevi Kivipelto ja Jukka Liikala. Kylän miesten joukkue, Vimpelin Pesä-Veto, oli 60-luvulla vähällä nousta mestaruussarjaan.

Kyläkunta on tunnettu myös kulttuuriharrastuksista, ennen muuta kansanmusiikista. Tuskinpa löytyy monta muuta kylää Kaustisten ulkopuolelta, joilla on peräti kolme mestaripelimannia. Alansa ehdottomasti tunnetuin edustaja oli Eeli Kivinen, Vimpelin Väinämöinen. Eeli Kivisen jälkeen ovat mestaripelimannin arvonimen saaneet Erkki Metsäpelto ja Aukusti Viitaniemi.

Maatalouden ohella kyläkunnassa on ollut ja on monenlaista yritystoimintaa. Edellä mainittujen kyläkauppojen ja sähköyhtiön lisäksi kylässä on toiminut kaksi tiilitehdasta, kattotiilitehdas, pesula, harjasitomo, puusepänverstas, suksisauvatehdas, kuorma- ja taksiautoilijoita ym.